

Internationaal terrorisme en de politiek van de angst

Adrian Guelke:

Terrorism and Global Disorder. Political Violence in the Contemporary World.

Londen/New York: I.B. Taurus & Co Ltd, 2006; 284 blz.; £ 47,50; ISBN: 1-85043-803-X

Wie de Anglo-Amerikaanse vakliteratuur over internationaal terrorisme en politiek ter hand neemt, blijft soms intellectueel onbevredigd. Al te vaak lijken dergelijke geschriften de gevangene te zijn van een visie die zich blind staart op overdreven overschattingen van dit probleem én die weinig aandacht heeft voor de wijze waarop 'internationaal terrorisme' soms 'geïstrumentaliseerd' wordt ter bevordering van een specifieke politieke agenda. Dit boek van de (van origine Zuid-Afrikaanse) hoogleraar Vergelijkende Politiek aan Queen's University in Belfast, Adrian Guelke, vormt daarop een welkome afwisseling. Gezien zijn levensloop is Guelke zelf niet onbekend met het fenomeen van het terrorisme. Hij hanteert dan ook een 'no nonsense'-benadering, die niettemin nog steeds ruimte laat voor een bredere reflectie.

De centrale vraag van dit boek is of de wereld fundamenteel veranderde op 11 september 2001. Guelke's stelling is dat '9/11' grotendeels verkeerd werd begrepen. Hij pleit daarbij voor een scherper onderscheid tussen terroristische groeperingen die opereren op mondiaal niveau en degene die regionaal actief zijn. Guelke doorbreekt de idee als zou er sprake zijn van een 'mondiale jihad'. Het terrorisme waarmee de wereld de afgelopen jaren geconfronteerd werd, ontspringt veelal uit lokale conflicten. De Anglo-Amerikaanse politici plaatsten '11 sep-

tember' ten onrechte in een mondiaal verhaal van 'wij' versus 'zij', dat veel weg had van Huntingtons these van medio jaren '90 over de 'botsing der beschavingen'. Een 'oorlog tegen het terrorisme' is evenwel zo'n abstractie, dat het onmogelijk is op die grondslag een langdurige campagne op gang te houden. Bovendien waren het juist de extremistische groeperingen zoals Al Qaeda die zichzelf meer gelegitimeerd zagen als gevolg van de Anglo-Amerikaanse reactie op '9/11'.

Ook stelt Guelke de idee van sommige Amerikaanse strategen ter discussie als zou de volgende stap zijn dat terroristen trachten massavernietigingswapens te verwerven én in te zetten. Guelke betwijfelt of *rationele* terroristen wel baat hebben bij dergelijke instrumenten. Hij stelt eerder een logica van escalatie vast, waarbij de Anglo-Amerikaanse regeringen sinds de jaren '90 op zoek gingen naar steeds krachtiger argumenten om één van de fundamenten van de internationale rechtsorde te ondergraven, namelijk het *principe van niet-inmenging*. Het gevolg van de 'framing' van 9/11 als start van een 'oorlog tegen het terrorisme' is dat verscheidene landen, zoals Israël onder Sharon of Spanje onder Aznar, hun binnenlandse terrorisme gingen koppelen aan de fictie van het mondiale verhaal. In de Verenigde Staten zelf werd deze 'cataclysmische crisis' gebruikt om een vooraf gedefinieerde neo-conservatieve politieke agenda door te drukken. De prijs die het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten nog zullen moeten betalen voor het ondoordachte beleid van Bush jr. en Blair, is volgens de auteur moeilijk te voorspellen.

Guelke analyseert in dit boek ook zeer uitvoerig enkele regionale

vredesprocessen en de wijze waarop het terrorisme daarin een rol speelde. In het bijzonder heeft hij aandacht voor Zuid-Afrika, Noord-Ierland en het Israëliisch-Palestijnse vredesproces. Tegelijkertijd behandelt hij 'ongelijkheid' als bron van politieke conflicten.

Niet alleen is er ongelijkheid, zo redeneert de auteur verder, ook is er weinig reden om aan te nemen dat de rijke landen hun blazen terzake zullen oppoetsen. Anderzijds waarschuwt Guelke dat de Jihadi-ideologie niet zozeer als beweegreden heeft een gelijker wereld te creëren, maar wel eerder om *eenzijdig* islamitische bewegingen in moslimlanden te vestigen en te versterken. Door de norm van niet-inmenging los te laten, vergrootten Blair en Bush het gevaar dat van zulke groepen uitgaat, en de kans op confrontatie. Het loslaten van het principe van niet-inmenging bevorderde tevens de verdere escalatie van lokale conflicten, zodat de Westerse landen niet anders kunnen dan te interveniëren. In dit kader geeft Guelke de Balkan en Soedan als voorbeelden.

Guelke stelt dat de emotionele lading die het begrip 'terrorisme' heeft, op zich zelf een barrière vormt voor een meer rationele analyse. De auteur tracht de 'politieke exploitatie' ervan aan de kaak te stellen en de stelling te weerleggen als zou een 'geavanceerde 9/11' onvermijdelijk zijn, of 9/11 het begin van een soort nieuwe 'mondiale geopolitieke strijd'. Een veel reëler gevaar is dat overheden de vrees van het publiek voor terrorisme zouden manipuleren om een autoritaire politieke agenda in het binnenland én een expansiepolitiek in het buitenland te bevorderen. Kortom, Guelke raadt de lezer aan om 'terrorisme' meer objectief en opnieuw in zijn eigen proporties te aanschouwen. De 'politiek van

de angst' vormt voor hem minstens evenzeer een veiligheidsprobleem. De combinatie van eruditie en klare stellingnamen maken dit boek erg interessant, een aanrader voor eenieder die eens een onderbouwde,

dissonante stem binnen de Anglo-Amerikaanse literatuur wil horen.

David Crikemans

Dr David Crikemans doceert aan de Universiteit Antwerpen, de Koninklijke Militaire School te Brussel en aan het International Centre for Geopolitical Studies in Genève. In 2007 publiceerde hij *Geopolitiek, 'geografisch geweten' van de buitenlandse politiek?*.

Een Britse estofiel waarschuwt nog één keer

Edward Lucas:

The New Cold War. How the Kremlin Menaces Both Russia and the West.

Londen: Bloomsbury, 2008; 342 blz.

(incl. register); £ 19,=

ISBN 978-0-7475-9578-6

Nederlandse vertaling:

Edward Lucas:

De nieuwe Koude Oorlog. Hoe het Kremlin Rusland en de wereld bedreigt.

Amsterdam: De Nieuw Amsterdam, 2008;

320 blz. (incl. register); 18,95 euro;

ISBN: 978-90-468-0369-1

'De vraag dient zich aan of een krachtig financieel herstel van Rusland een stimulans voor het Russische leiderschap zal zijn om terug te keren naar de Koude Oorlog. Rusland wil namelijk domineren en dicteren.' Deze woorden sprak de Litouwse president Adamkus ongeveer een half jaar geleden in een interview met de *Financial Times*, maar ze hadden net zo goed afkomstig kunnen zijn uit Edward Lucas' boek *The New Cold War. How the Kremlin Menaces Both Russia and the West*.

Voor Lucas, Oost-Europa-redacteur van het gerenommeerde Britse weekblad *The Economist*, is het zonneklaar: de Russische Federatie heeft zich op een heilloos dictatoriaal pad begeven en wendt haar energiebonanza

steeds vaker aan om de invloed en het prestige te herwinnen, die zij als gevolg van de implosie van het Sovjetrijk had verloren. De schier eindeloze politiek-economische chaos die het bewind van de in het Westen bejubelde Boris Jeltsin kenmerkte, maakte de vernedering compleet. Vladimir V. Poetin, een kleurloze, onbekende, judo spelende oud-KGB-er, die carrière had weten te maken in de bureaucratie van St. Petersburg en die in augustus 1999 tot het premierschap werd geroepen, nam zich voor het Heilige Moederland zijn rechtmatige *Platz unter der Sonne* terug te geven. Tot veler verrassing droeg Jeltsin op 31 december 1999 het presidentschap aan Poetin over. Deze zette prompt vaart achter het waarmaken van zijn belofte, zoals Lucas op overtuigende en bij vlagen angstaanjagende wijze weet aan te tonen – Rusland is terug van weggeweest.

Allereerst verschaft de auteur een overzicht van het karakter van Poetins 'gestuurde democratie' en de pijlers waarop deze rust. Lucas onderschrijft de stelling van zijn goede vriend Toomas Hendrik Ilves, in het dagelijks leven president van Estland, dat een gestuurde of geleide democratie geen echte democratie is en hij somt vele pessimistisch stemmende voorbeelden op die moeten staven dat Poetin en het gezelschap van *siloviki* (oud-KGB-officieren) dat hem omringt en adoreert een gewetenloos autoritair-

orwelliaans regime hebben gevestigd, dat geen enkel middel schuwt om zijn greep op politiek, samenleving en economie – van Rusland en van de voormalige sovjetsatellietstaten – te verstevigen. Zo behandelt hij de door Tsjetsjeense separatisten beraamde bomaanslag in het stadje Rjazan, die op het laatste moment kon worden 'verijdeld', maar die in werkelijkheid door de FSB (de opvolger van de KGB) was geësceneerd; de *Gleichschaltung* van de media; de harde aanpak van 'oligarchen' als Berezovski en Chodorkovski (van wie Lucas zich overigens nadrukkelijk distantieert); de ontmanteling van NGO's; de creatie van 'oppositiepartijen' (een truc die al in de DDR werd toegepast); en de repressie van etnische minderheden als de Mari.

De Russische burger lijkt het allemaal niet te deren. Lucas voert als verklaring voor deze onverschilligheid aan dat Poetin het anti-Jeltsinsentiment kundig heeft uitgebuit en de associatie van de jaren negentig met een chronisch gebrek aan *law and order*, nepotisme en desastreus casinokapitalisme alleen maar heeft aangedikt. Maar zou er niet méér loos zijn? De auteur geeft zelf een hint door te refereren aan de Russische geschiedenis, ofwel het gebrek aan een democratische traditie. Helaas gaat hij niet nader in op het grote belang van deze Byzantijns-Orthodoxe erfenis, die de wording van een transpa-

rant landsbestuur en de uitbanning van verstikkende bureaucratie en corruptie in de weg lijkt te staan, zoals Roemenië, Bulgarije, de overige Balkan-republieken en Oekraïne in meer of mindere mate ook aantonen.

Twee fundamenteën onder de 'poetincratie' krijgen speciale aandacht, te weten de gecentraliseerde, van overheidswege bestierde economie en de tot volle wasdom gekomen nationalistische ideologie en geschiedvervalsing. Poetin *cum suis* hebben de vervlechting van politiek en economie als een groot succes gepresenteerd – de welvaart is toch evident gestegen? – maar Lucas schroomt niet dit te relativeren. *Iedere* president had de schatkist kunnen vullen met de binnenstromende olie- en gasbaten en vele van Ruslands economische problemen zijn nog immer daar. Te denken valt aan het wijdverbreide gesjoemel, 's lands onderontwikkelde ICT-sector, de gebrekkige infrastructuur, de tekortschietende wetgeving inzake het intellectueel eigendom en het protectionisme.

Ronduit bedreigend is wat Lucas noemt het door het Kremlin aangewakkerde nationalisme, een mengelmoes van xenofobie, anti-Westerse reflexen en historisch revisionisme. Massamoordenaar Josef Stalin geldt dezer dagen vooral als een groots veldheer en strategisch denker, die bijvoorbeeld inzag dat hij geen andere keuze had dan een pact met nazi-Duitsland te sluiten. In tegenstelling tot wat Lucas schijnt te veronderstellen, is deze *Weltanschauung* echter beslist *niet nieuw*. Zij is een voortzetting van de klassieke sovjet-historiografie die al grossierde in leugens als de 'vrijwillige toetreding' van Estland, Letland en Litouwen tot de USSR en de 'bevrijding van Oost-Europa van het fascisme'. Ook onder de door Lucas uit de wind gehouden Jeltsin tierde de verheerlijking van het 'he-

roïsch' verleden welig. Een voorbeeld: kort nadat de *Saeima*, het parlement van Letland, in augustus 1996 een motie had aangenomen, waarmee het zijn afkeuring van de sovjetbezetting tot uitdrukking bracht, bekrachtigde de Russische *Doema* een motie die sprak van 'een antwoord op het verzoek van Letland tot toetreding tot de Sovjetunie'.

Het steekt Lucas dat politici en bedrijfsleven in de westelijke helft van de Europese Unie voorbijgaan aan deze verontrustende tendensen. Kon de Sovjetunie zich verheugen in de sympathie van de *freischwebende Intelligenz* in Parijs, Rome en Amsterdam, anno nu lijken zakenmensen als *Shell*-CEO Jeroen van der Veer (die Lucas bij naam en toenaam noemt) de nieuwe *fellow travellers* te zijn. De hunkering naar contracten voor het winnen van Russische olie en Russisch gas heeft hen verblind. Een constante met de 'eerste' Koude Oorlog is dat Moskou nog altijd probeert in te spelen op het sluimerende anti-americanisme in West-Europa, dat door 'Irak' en *Missile Defense* verder is gevoed.

Dat brengt ons op de internationale dimensie van Ruslands herrijzenis. Lucas werkt in de tweede helft van het boek zijn stelling uit dat er een nieuwe Koude Oorlog gaande is, met de Midden- en Oost-Europese republieken plus Georgië en Oekraïne als nieuwe 'frontlijnstaten'. Daarbij verliest hij soms de nuance uit het oog. Het is een onmiskenbaar feit dat Rusland ten aanzien van de EU en de NAVO een politiek van *Divide et Impera* bedrijft – het devies: postmoderne landen als Duitsland, Italië en Nederland pacificeren met lucratieve energie-akkoorden en rebelse critici-casters als Estland en Polen isoleren – maar het trekken van een parallel met Neville Chamberlains politiek van *Appeasement* (met ditmaal Rusland als agressor, aan welks verlangens de

Europese mogendheden tegemoet willen komen) voert te ver. Een vergelijking met de pogingen die de West-Duitse kanselier Schmidt en de Franse president Giscard d'Estaing eind jaren zeventig/begin jaren tachtig ondernamen om de *détente* met Brezjnevs Sovjetunie te handhaven, was meer op haar plaats geweest.

Lucas' oogappels zijn Estland en Georgië, die hij prijst voor hun prestaties op economisch en politiek-democratisch vlak. Opmerkelijk genoeg bekritiseert hij wel Roemenië, Bulgarije en Litouwen, waar Rusland (weer) voet aan de grond zou hebben gekregen. Geen woord evenwel over de linkspopulistische *Keskerakond*-partij van burgemeester Savisaar van Tallinn, die in december 2004 een 'samenwerkingsverdrag' tekende met Poetins partij *Jedinaya Rossiya* ('Verenigd Rusland') en die al maandenlang op kop ligt in de Estse opiniepeilingen. Als (anti-)climax van de innige omhelzing van *Old Europe* en Rusland ziet Lucas de door president Poetin en kanselier Schröder bekostoonde aanleg van de *North European Gas Pipeline*, dwars door de Oostzee. Hij onderschrijft de felle kritiek van de landen in de regio en is ervan overtuigd dat het project nimmer zal worden verwezenlijkt. Zonder meer een gewaagde voorspelling.¹

Rest de prangende vraag hoe Europa zich beter kan verweren tegen de dreiging die (wederom) van Rusland uitgaat. Jammer genoeg blijft Lucas steken in oppervlakkige aanbevelingen en andersoortige gemeenplaatsen – het was eenieder al duidelijk dat de EU moet streven naar een gemeenschappelijk energiebeleid en dat de binnenlandse politiek van Rusland niet valt te beïnvloeden. Zo'n gezamenlijke energiemarkt dient gepaard te gaan met liberalisering, een stelling die een redacteur van *The Economist* siert. Maar Lucas vermeldt niet hoe hij private spelers – inherent

aan liberalisering – als *E.ON Ruhrgas*, *Shell*, *Gasunie* en *ENI* wil prikkelen af te zien van zakendoen met Rusland. Zijn gevolgtrekking dat ‘net als tijdens de vorige Koude Oorlog *soft power* nog steeds onze grootste troef is’, is enigszins curieus. Zou het bepleiten van een harde koers *à la* Truman en Reagan niet meer in het verlengde van zijn analyse hebben gelegen?

De zwakte van het slothoofdstuk doet echter niets af aan de kracht van

de waarschuwing die uit het boekwerk als geheel spreekt. Het allerhartelijkste welkom dat premier Ziebkov (die nu wordt afgelost door Vladimir Poetin) onlangs ten deel viel in Den Haag – Jeroen van der Veer schoof ook aan – wijst erop dat die waarschuwing vooralsnog aan dovemansoren besteed is.

Noot

¹ Zie Jeroen Bult, ‘Noordelijke gaspijplei-

ding in Oostzeegebied betwist: vitale energiebelangen en milieu als drogreden’, in: *Internationale Spectator*, mei 2008, blz. 272-276.

Jeroen Bult

Jeroen Bult is historicus en publicist. Hij is verbonden aan het *Institute of International & Social Studies* (IISS) in Tallinn, Estland.

Wereldhandel en culturele diversiteit

Peter van den Bossche:

Free Trade and Culture. A Study of Relevant WTO Rules and Constraints on National Cultural Policy Measures.

Amsterdam: Boekmanstichting, 2007; 160 blz. (+ CD-Rom); 39,50 euro; ISBN: 978-90-6650-089-1

Nina Obuljen & Joost Smiers (red.):

Unesco's Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions: Making it Work.

Zagreb: Institute for International Relations, 2006 (Culturelink Joint Publications Series No. 9); 402 blz.; 29,- euro; ISBN: 953-6096-40-4

Bevordert de liberalisering van de wereldhandel de culturele diversiteit of vormt deze tendens juist een bedreiging voor de culturele diversiteit? Het is een moeilijk te beantwoorden vraag, die bij gebrek aan afdoende bewijzen gemakkelijk leidt tot ideologische stellingnamen. Wanneer we het kort samenvatten, menen de voorstanders van liberalisering dat een grotere uitwisseling van culturele goederen en diensten bevorderlijk is voor de culturele diversiteit, terwijl de tegenstanders vrezen dat liberalise-

ring met schaalvergroting gepaard gaat, waardoor kleinere, meer kwetsbare cultuuruitingen geen kans meer krijgen.

Deze ideologische breuklijn vinden we ook terug in twee publicaties die onlangs verschenen zijn. Enerzijds het boek *Free Trade and Culture* van de Maastrichtse hoogleraar Internationaal economisch recht, Peter Van den Bossche, en anderzijds het boek *Unesco's Convention on the Protection and Promotion of the Diversity of Cultural Expressions. Making it Work*, een verzamelwerk onder redactie van Nina Obuljen en Joost Smiers. Beide boeken proberen een antwoord te vinden op de plaats van cultuur in de wereldmarkt vanuit een ander, zelfs tegenovergesteld perspectief. Alleen al door hun uitgangspunt – WTO of Unesco – zeggen beide boeken reeds veel over welke ideologische kant zij kiezen.

Van den Bossche houdt de teksten van de Wereldhandelsorganisatie WTO (GATT 1994 en GATS) tegen het licht, terwijl Obuljen en Smiers de Unesco Conventie culturele diversiteit (2005) als uitgangspunt nemen. Met deze Conventie beoogde de Unesco een instrument te creëren om de verdere liberalisering van de handel in

culturele diensten en goederen in het kader van de WTO tegen te gaan en de nationale overheden de mogelijkheid te bieden steunmaatregelen te nemen ter bevordering van de eigen nationale cultuuruitingen. Zowel WTO als Unesco wil de markt dus ordenen, maar ieder naar eigen beeld en gelijkenis.

Peter Van den Bossche probeert als jurist haarfen uit te leggen wat de mogelijkheden binnen de GATT (1994) en de GATS zijn voor de bescherming van culturele uitingen en concludeert dat de huidige WTO-wetgeving voldoende ruimte laat aan de lidstaten om maatregelen te nemen ter bescherming en bevordering van hun eigen nationale culturele goederen en diensten. Zowel de GATT als de GATS voorziet immers in uitzonderingen op de basisverplichtingen. Ook al zijn maatregelen betreffende culturele diversiteit en culturele identiteit niet uitdrukkelijk opgenomen in de lijst van uitzonderingen, de niet-economische, sociale uitzonderingen zijn voldoende breed geformuleerd, zodat ook culturele waarden hier volgens hem onder kunnen vallen. Daarenboven zijn vele lidstaten in het kader van de GATS nog geen liberaliseringsverbintenissen aangegaan voor de

sector van de culturele diensten. De vraag is natuurlijk hoe lang nog, want diensten kunnen niet langer dan tien jaar op die lijst van uitzonderingen blijven staan.

Ten slotte pleit Van den Bossche voor een grote creativiteit in de interpretatie van de WTO-regels. Hij geeft het voorbeeld van het non-discriminatiebeginsel in GATT en GATS, waarin het concept van 'gelijkenis' een sleutelrol speelt. Het non-discriminatiebeginsel is al (maar alleen) van toepassing zodra er sprake is van min of meer 'gelijke' goederen en diensten. Zo kan men zich afvragen of culturele goederen en diensten in het Nederlands 'gelijk' zijn aan goederen en diensten in een andere taal (zoals in het Engels), waardoor het non-discriminatiebeginsel in het kader van de WTO op dit terrein niet van toepassing zou zijn. Op die manier zouden vele culturele uitingen gevrijwaard kunnen worden van de WTO-regelgeving.

Of die juridische creativiteit ook effectief in het voordeel zal zijn van de culturele diversiteit, is voorlopig onzeker. De rechtspraak hieromtrent zal per geval bekeken en beoordeeld moeten worden. De Europese ervaring leert alvast dat economische waarden meestal prevaleren op culturele. Artikel 151 EG, betreffende de bescherming en stimulering van de culturele diversiteit, heeft binnen interpretaties van de Europese regelgeving tot nu toe geen expliciet sturende rol gespeeld.

Het boek van Obuljen en Smiers gelooft niet in een oplossing binnen de neo-liberale logica van de WTO. Bewijzen daarvoor zijn de eerder mislukte pogingen van Frankrijk en Canada in de jaren negentig om een culturele uitzondering te verkrijgen. De auteurs houden daarom een pleidooi voor de Unesco Conventie als instrument tegen de negatieve gevolgen van de liberalisering én voor de culturele

diversiteit. Hélène Ruiz Fabri vraagt zich in haar bijdrage af of de Unesco Conventie ook effectief kan worden ingezet in het geval van een rechtsgeving voor het geschillenorgaan van de WTO, de *Dispute Settlement Body*. Artikel 20 van de Unesco Conventie, dat handelt over de relatie met andere internationale organen, is hierover erg vaag. Paragraaf 1, b stelt immers: 'when interpreting and applying the other treaties to which they are parties or when entering into other international obligations, parties shall take into account the relevant provisions of this Convention.' Het feit dat al 80 lidstaten en één regio (de Europese Unie) de Conventie hebben geratificeerd, zorgt er wel voor dat de *WTO Dispute Settlement Body* in geval van een conflict op een of andere manier toch rekening zal moeten houden met de Conventie.

Het boek van Van den Bossche is meer opgebouwd als een cursus en is in de eerste plaats voer voor culturele ondernemers, academici, studenten of beleidsmakers die bezig zijn met cultuur en die hun weg willen vinden in het complexe veld van handelsreguleringen van de WTO. Het is een juridische analyse, met oog voor de discussies die hieraan ten grondslag liggen.

Het meer gevarieerde boek van beide hier behandelde publicaties is dat van Nina Obuljen, staatssecretaris voor Cultuur van Kroatië, en Joost Smiers, *research fellow* in de onderzoeksgroep *Arts & Economics* van de Hogeschool voor de Kunsten te Utrecht. De bijdragen in dit boek belichten allerlei aspecten van de Unesco Conventie, van de totstandkoming en de implementatie tot de *monitoring* ervan. Inhoudelijk komt niet alleen de audiovisuele sector aan bod, maar ook het belang van culturele diversiteit voor de ontwikkelingsproblematiek en de mensenrechten. Eén bijdrage legt zelfs een verband

met andere bestaande erfgoedconventies. Geografische voorbeelden zijn Korea, Mexico en de Arabische wereld.

Niet toevallig is ook de belichting van de rol van de *civil society* in de discussie. Sommige auteurs zijn immers ook actief (geweest) in het *International Network for Cultural Diversity* (INCD), dat een belangrijke rol heeft gespeeld in de voorbereiding van de Conventie. Al die facetten maken het boek tot een rijk geheel, waarin men op eigen tempo bepaalde onderdelen kan lezen. Ook al zijn sommige bijdragen meer theoretisch en afstandelijk, en andere meer praktijkgericht en geëngageerd, alle geven ze blijk van een degelijke achtergrondkennis.

Annick Schramme

Noot

- 1 GATT = General Agreement on Tariffs and Trade; GATS = General Agreement on Trade in Services.

Annick Schramme is verbonden aan de Universiteit Antwerpen en is directeur van het Steunpunt Buitenlands Beleid.

Een positief beeld van Rusland

Marie-Thérèse ter Haar:

Ruslands erfdeel.

Soesterberg: *Aspekt*, 2008; 244 blz.; 17,95 euro;
ISBN: 978-90-5911-666-5

Ik herinner me dat ik ooit bij een buurvrouw moest slapen omdat mijn ouders die nacht niet naar huis kwamen. Dat was begin 1992, tijdens het uiteenvallen van de Sovjetunie; er was een groot tekort aan alles in de winkels. Mijn ouders, samen met zo'n honderd anderen, waren op een opslagplaats - ze probeerden zoveel mogelijk goederen te kopen, want niemand wist hoe het verder zou gaan en wanneer men de volgende levering zou kunnen verwachten. De volgende dag hebben we het hele huis gevuld met allerlei verbruiksgoederen die mijn ouders de vorige nacht hadden kunnen krijgen. Er waren tientallen panty's van verschillende maten voor mij en andere kleren voor de toekomst; visconserven, vleesconserven, macaroni..., kortom, alles dat lang bewaard kon worden. Toch heb ik mij toen nooit ongelukkig gevoeld.

Dat is een van mijn herinneringen aan mijn eigen kinderjaren. *Ruslands Erfdeel* gaat over vele soortgelijke verhalen van verschillende mensen (zowel Russische als Nederlandse) en de ervaringen van Marie-Thérèse ter Haar, de auteur, toen zij als student in de Sovjetunie verbleef en later, toen zij met Rusland en de andere nieuwe onafhankelijke landen zakelijke contacten kreeg. Tegelijkertijd gaat *Ruslands Erfdeel* over de geschiedenis van de Sovjetunie, haar uiteenvallen en de nieuwe Russische realiteit vanuit het perspectief van de Russen. Het boek schetst de positieve en negatieve kanten van het leven in de Sovjetunie; hoe ingewikkeld het leven in de jaren '90 in Rusland werd; hoe

alle beloften van democratie en vrijheid niet helemaal de juiste modellen voor het onafhankelijke Rusland bleken te weerspiegelen; hoe alles ineens chaotisch werd; hoe vernederend de positie van Rusland in de wereld werd; hoe dat na 2000 is veranderd en waarom Poetin zo populair is. Duidelijk wordt dat Rusland en zijn burgers geen ervaring met het democratische gedachtegoed hadden en dat het westerse model van democratie niet precies bij Rusland paste, of misschien *nog* niet.

Wat ook belangrijk is en wat vaak in boeken die door westerlingen over de Sovjetunie en Rusland geschreven zijn, ontbreekt, is dat Ter Haar ook de positieve momenten in het leven van gewone sovjetburgers ziet en dat de Sovjetunie niet alleen maar 'the Evil Empire' was. Het lukt haar de 'westerse bril' af te zetten en zo een nieuw (en niet-westers) beeld te geven van de Sovjetunie.

Het doel van het boek is een brug te slaan tussen Oost en West. Dit kan alleen gebeuren als er meer begrip tussen het Westen en Rusland kan worden gekweekt. Volgens mij is dit doel in *Ruslands Erfdeel* bereikt. Het leven en de historische gebeurtenissen in Rusland en het verschil met de populaire westerse meningsvorming zijn goed uitgelegd. Het deel van het boek over de westerse media geeft veel voorbeelden over de manier waarop dezelfde gebeurtenissen in Europa en in Rusland uiteenlopende interpretaties krijgen. Ik deel Ter Haars mening dat het niet altijd zo kan zijn dat alleen één kant de waarheid zegt. Één kant is niet genoeg om een objectieve mening te vormen. Dit lijkt dan ook de belangrijkste boodschap van de auteur te zijn.

Zo is er niet zo lang geleden veel geschreven in de Westerse media over de nieuwe Koude Oorlog. Dit beeld ontstond vanwege de opeenhoping

van conflicten en meningsverschillen in de betrekkingen tussen de Europese landen, de Verenigde Staten en Rusland (zoals over het nieuwe anti-raketschild in Europa, interpretaties van de mensenrechten of de kwestie van de uitbreidingen van de EU en de NAVO). Maar is er eigenlijk een nieuwe Koude Oorlog? Het volgende citaat van Sir Roderic Lyne geeft op deze vraag wellicht een goed antwoord: 'A neutral observer landing from Mars and reading the newspaper headlines of the past few months would reasonably conclude that Russia was locked into a bitter and lasting confrontation with the West. But if the same observer had sat in any one of the dozens of meetings I attended in Russia in 2007 – business meetings, negotiations between Russian and international companies about joint projects, seminars on leadership, education reform and civil society and so on – he would have made the opposite deduction.'¹

Door continu een persoonlijk beeld te schetsen, creëert de auteur een andere weergave van de vele feiten en gebeurtenissen over het uiteenvallen van de Sovjetunie en het nieuwe Rusland, zoals die in Europa uitgelegd zijn. Zodoende draagt Ter Haars boek bij aan een beter begrip van de Russische geschiedenis en cultuur, van de huidige situatie en wijst het ook op de positieve veranderingen in Rusland.

Noot

- 1 Sir Roderic Lyne, 'Russia and the West: Is Confrontation Inevitable?', in: *Russia in Global Affairs*, no 1, januari-maart 2008 (www.eng.globalaffairs.ru/region-rfp/numbers/22/1177.html)

Mira Scholten-Razarenova MSc in internationale betrekkingen, studeert internationaal recht aan de Universiteit van Amsterdam.